

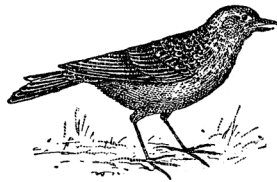
leket tartalmazó, majdnem 20 oldal terjedelmű tanulmányából. A cikk összefoglalja a hótárolásának, ennek az ősi, egyszerű, és olcsó hűtéstechnológiának a különböző módszereit, a szakirodalomban fellelhető ezzel kapcsolatos eredményeket. Elemzi a különböző hótárolási eljárások energiaigényét és környezeti hatásait.

Kanadában az energiafelhasználás 17 százaléka, az üvegházhatású gázok kibocsátásának pedig 15 százaléka köthető lakóépületekhez. Az épületek hűtésének energiaigénye

folyamatosan emelkedik, és az ország adottságai kivételesen kedvezőek volnának a hótárolásához.

Kumar, Venkatesh – Hewage, K. – Haider, H. – Sadiq, R.: Sustainability Evaluation Framework for Building Cooling Systems: A Comparative Study of Snow Storage and Conventional Chiller Systems. *Clean Technologies and Environmental Policy*, published online 10 May 2016. DOI 10.1007/s10098-016-1198-8 • <http://link.springer.com/article/10.1007/s10098-016-1198-8>

Gimes Júlia

Könyvszemle

Két partiumi monográfia

A Partiumi Kiadó (a Partiumi Keresztény Egyetem kiadója) két könyvéről

Horváth Gizella:

Túlélőkészlet az esztétikához

A kötet megszokott címe az lenne: Bevezetés az esztétikába. A nagy esztétikai kérdések sorakoznak benne: ki a művész, mi a művészet, hol vannak a művészet határai, hogyan ragadható meg a műalkotás, miként értelmezzük (vannak-e egyáltalán az értelmezésnek objektív kritériumai, vagy mindig mindent belemagyarázunk és túlértelmezzünk)? Baumgarten, az „esztétika keresztapja” latin nyelven írt *Aesthetica* című művében (1750–1758) a filozófia részeként határozta meg az esztétikát mint „az érzéki megismerés tudományát”. A megismerés, a megértés csak látszólag egyszerű folyamat. Valamikor még közvetlen kapcsolat volt az alkotó és a befogadó között, ez az időszak volt az ősi esztétikai szinkretizmus, amely a legutóbbi időkig a népművészetet (folklórt) is jellemezte. Am idővel az alkotó és befogadó személye, szerepe, tudása szétvált; de manapság mintha ismét mindenki lehetne „művész”; ki képes eligazodni a művészeti dzsungelben? A maga módján mindenki alkot, így akár művésznek is tekinthető, de a hivatásos művész formanyelve messze eltávolodott az alkalmi, naiv művésztől, sőt: a befogadók többségétől. A szakadékokat a sznobok parvenü magatartása igyekszik áthidalni. Valamint megjelent a

giccs: formájában vonzó, közérthető; tartalmában viszont álságos, esetleg hazug. Másik oldalról az avantgárd (neoavantgárd, posztmodern) formakísérletei bizonytalaníthatják el az embert. A műalkotás megközelítéséhez, (lehetséges) megértéséhez az esztétika, az esztétikai nevelés igyekszik hozzájárulni. De mivel a művészet sokszintű (szép és rút, magas és populáris, például a zenében nehezen definiálhatóan: komoly- és könnyűzene), valamint sokféle „csatormán”, formában, műfajban közlekedő, egyetlen esztétikai rendszerrel megközelíthetetlen. Horváth Gizella esztétikát és művészetfilozófiát tanít a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetemen, s az esztétikai megközelítések sokféleségéből állított össze – saját szavaival – „túlélőkészletet”. Túlélőkészletébe – egyfajta kommunikációs láncba szervezve – a következők tartoznak: az esztétikai tapasztalat, az ízlés, az esztétikai tulajdonságok (értékkategóriák), a művészetfogalom és megközelítései, a művész, a műalkotás, az előadás, az értelmezés, a kritika és a művészeti ágak. Az esztétikai mezőn belül az érzelmek dinamikája (pozitív-negatív érzelmek) a fő kérdés. Az esztétikai értékkategóriák közül elsőnek mindig a szépet emeljük ki, esetleg az „élvezetet” hangoztatjuk, ám további fontos kategóriák: a fenséges, a tragikum, a komikum, a folyamat eredménye pedig a katarzis (a megrendülés, megtisztulás). Fontos kiegészítés, hogy ezek a lélektani hatások nemcsak kanonizált műalkotások esetében, hanem az emberi élet minden eseményében kiváltódnak, kiválthatók. Vagyis lé-

tezik mindennapi, nem művészi katarzis is. Nincs okunk megkérdőjelezni azt, hogy egy borzalmas tömegfilm nem ugyanazt a hatást váltja ki rajongójában, mint amikor valaki kifinomult érzékkel egy művészfilmet néz.

A művészet eredetileg mesterségbeli tudást, hozzáértést jelentett. A művészeti ágak később specifikálódtak. A művészetelmélet az utánzáselmélettel (mimézis) kezdődött, majd következtek a különféle formalista megközelítések. *A mit helyett a hogyan?* A formális, strukturális vonások a következők: arány, szimmetria, metrum, szórend, szín, alakzat, kompozíció, amelyek szignifikáns formában (esztétikai émoció, percepció) öltenek testet. Talán más megközelítésekkel univerzálisnak vagy prototipikusnak is mondhatnánk.

Hogy mennyire felhasználható az esztétikai tapasztalat az irodalmi mű megértéséhez, szolgáljon egy szép példa: „az irodalmi formákra jellemző a jelentés és a szemantikai sűrűség/vastagság mintáinak összenövése, amit különböző módokon lehet elérni: metafora, ironia, a témák sokszoros összekötése, szempont alkalmazása, érzelmi jelentés.” (137.) A retorikában, irodalomelméletben használt fogalmak átvihetők minden műalkotásra, ezt Arthur C. Danto így fogalmazza meg: a művek a metaforákhoz hasonlatosak, „retorikai struktúrájuk van, nem kell szó szerint olvasni őket, és azért használjuk, hogy megváltozassuk az emberek attitűdjét bizonyos dolgok iránt”. (149.) Látható itt az esztétikai nevelés értelme, vagyis az, hogy az embert jobba tegye.

A műértelmezés kulcskérdése: mennyire objektív, kizárható-e a szubjektivitás. A korábbi irodalomtörténeti oktatásban nagy súllyal szerepelt a szerző szándéka, a korszak aktuális kérdései, ezeket viszonylag könnyű ráhúzni a műre. Mindezt én ma sem zárnam

ki az esztétikai értékelésből, hiszen a művek nem légüres térben születnek. Ám elég nagy esztétikai hiányosságunk, hogy a szöveg értelmezésének szempontjait nem tanítjuk eléggé világosan. A mai világban, amikor a többség gyorsolvasással igyekszik utolérni magát és a világon folyó robbanásszerű esztétikai teremtést, amikor rohamosan csökken a szövegértés, fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a szöveg belülről érthető meg, s minden állítunkat magából a szövegből kell bizonyítani (és ez csak alapos, lassú olvasással érhető el).

Az esztétikai érzék minden embernek a sajátja, valamilyen szinten használja is. Az esztétikai nevelés „túlélőkészlete” valójában az ember túlélésének lehetősége. Ehhez kínál egyfajta útikalauzt Horváth Gizella gazdag szakirodalmi anyagot felvonultató és művészi kiállítású (színes fényképes illusztrációk), valamint logikus szerkezetű, akár esztétika-vizsgálóra is felkészítő könyve.

Magyar Sára:
A nyelvi világgép a magyar és a román nyelvben

Milyen a román élet és milyen a magyar élet? Közös abban, hogy idő és tér (*egy pillantás az élet; életút*), továbbá a magyarban felbukkan benne a nő princípiuma (*életet ad*), a románban viszont a harc (*az ember élete folyamatos harc*). Hogyan áll a munkához a román és a magyar ember? Sok a közös vonás: pozitív-negatív értékek kapcsolódnak hozzá (*dolgos ember; Aki nem dolgozik, ne is egyék!*). A munka a magyarban több doménhez (tartomány) kapcsolódhat, árnyaltabb: tiszta munka (szubsztancia), tér/hely (munkahely), személy (*Elmenne a dolog – én úgy ismerem: a munka – temetésére*). És hogyan viszonyul a román és magyar ember az időhöz? Közös az idő értéként való felfogása (*az idő pénz*), a madárhoz

való hasonlítás (*röpiül az idő, az idő szárnya*), a gyógyítás képe (*az idő mindent meggyógyít*), a szubsztancia (*búzza az időt*). De különbözik a magyar időszörny (*idő vasfoga*) a román személy doménben található gyilkos időtől (*az idő olyan tanár, aki sajnos megöli a tanítványát*), illetve a kis állat képében megjelenő idő (*az idő megszökik a résen, ha nem szorítod eléggé a kezzedben*).

Ilyen és ehhez hasonló finom mikroelemzésekből fakadó tanulságokkal szolgál Magyar Sára kutatása és könyve: *A nyelvi világgép a magyar és a román nyelvben*. Hogy milyenek vagyunk mi és milyen a másik nép. Ezek a vélemények a nyelvben is rögzülnek (konceptualizálódnak), szavak és kifejezések jelentésében. Különösen megmutatkoznak az állandósult szókapcsolatok (frazémák) képi jelentésében. A nyelvben kódolt tapasztalat, tudás nyelvészeti közhely, de azt, hogy ezek valamiféle értékkepzetek, világgépek, s így befolyásolják a világunkat, csak a nyelvi relativizmus sokat vitatott, de egészében el nem utasított nézete, az ún. Sapir–Whorf-hipotézis fogalmazta meg. Legelőször például azt vesszük észre, hogy nem lehet mindent szó szerint fordítani, az egyik nyelv másként fedile a valóságot, a szavak nem feleltethetők meg pontosan egymásnak. Az izgalmas kérdést korunk egyik vezető irányzata, a kognitív nyelvészet tovább boncolgatja. Abból indul ki, hogy a szavak jelentésében egyfajta „világ” (világlátás) van kódolva, ez összefügg megismerési-gondolkodási kategóriákkal, s ezek nyomán a nyelvtanéhoz hasonló szabályokat lehet megállapítani. A magyar nyelvtudományban Karácsony Sándor már rámutatott ezekre a jelenségekre, majd Szilágyi N. Sándor és kolozsvári iskolája jelölte ki az utat. Tőle kapta az indíttatást Magyar Sára, téma-vezetője pedig Péntek János volt (aki a mos-

tani kötet lektorálását is elvállalta Balázs Lajos mellett). Az indíttatást követően Magyar Sára továbbment: nem egyszerűen nyelvi világgépet akart rekonstruálni, hanem a nyelvi világgépek összehasonlítására vállalkozott. A magyar–román nyelvi világgép elemzését Magyar Sára alapvető, mélyen meggyökerezett fogalmakon végzi el: ezek között tizenegy főnév és két ige található. A tizenegy főnév az emberi élet legalapvetőbb határkövei, névmelyek (Freud által alaposan elemzett) ősi ellentétek: barát–ellenség, nő–férfi, élet–halál, férj–feleség (kérem, nem megmosolyogni, és politikai inkorrektéssel vádolni, hogy ellentétnek mondtam), valamint: munka, pénz, idő, valamint a két alapige: áll, csinál.

Amikor a nyelvben kódoltan, rejtetten létező világot fejtegetjük, valójában személyiségünk és kultúránk mélyére kukkantunk be. A pszichológia, a szemiotika, a kultúraelmélet stb. régóta vallja, hogy a felszíni, látható világ mögött van egy láthatatlan, ám jelentésekkel bíró világ, és amelyek jeleken, szövegeken (különösen mítoszokon), de egyes szavak jelentésén keresztül is üzeneteket hordoznak. A jelekből, szövegelekekből rekonstruálható ez a másik, jelentéshordozó világ. Ezt ki-ki másként teszi: a pszichológusok a mitológia-kutatókkal közösen gyakran beszélnek ősképekről, archetipusokról vagy kollektív tudatalatról. Ennek kapcsán idézi Magyar Sára Gilbert Durand-t, aki három fő archetípust különböztet meg: vertikális tömb (jogar, kard), horizontális jelleg (kehely), ritmikus/ciklikus tömb (kirügözött bot/fa vagy kör/kerék). Továbbgondolkodásra ösztönző az ennek alapján alkotott következtetése: „Úgy gondolom, hogy a diskurzusokban rögzült nyelvi képek szemantikailag ehhez a három archetípushoz köthetők, s talán nemcsak szemantikailag, hanem grammatikailag is – fél-

dául az irányhármasság révén” (129.). A magyar nyelv agglutináló jellegéből fakadó térbeli irányhármasság (bennlevőség, mellettség, felületiség) azonban a világban való tájékozódás kiindulópontja, sőt az időre is vonatkozatható: férjhez megy, elveszik feleségül, kihordja gyermekét, elvállik.

Ebből a kiindulópontból, párhuzamos korpuszokra alapozva vizsgálja meg Magyarai Sára a magyar és román nyelvi világkép egy részletét. A két nyelv eredetében és típusában különbözik egymástól, ám elemzéssel kimutathatók univerzális (antropológiai) megoldások, a több évszázados együttélés pedig erős areális kapcsolatot jelentett, ami szemantikai hatásokkal járt együtt (különösen az erdélyi magyarság és a vele együtt élő románság nyelvében).

Az egyes kiválasztott fogalomköröket aprólékosan és több szempontból vizsgálta meg Magyarai Sára. Minden bizonnyal példái és következtetései még árnyalhatók további nyelvjárási vagy éppen irodalmi nyelvi anyag bevonásával. A szerző összegzései azonban bizonnyal megállják a helyüket. A kiválasztott kulcsszavak segítségével rekonstruálta azokat a képzeteket, amelyeket a beszélők előhívnak

(rekonstruálnak) az adott szavak használatakor. E tekintetben a két beszélőközösség között több az egyezés, mint a különbözőség. Olyan finomságokra is fény derült, mint hogy a főnevek esetében a profilokban több az eltérés, az igék esetében pedig abban, hogy a magyar ige a folyamatot, a román ige a cselekvés eredményét kódolja (136.). Bizonyítható volt az általános kognitív nyelvészeti alaptétel, hogy minden, amit érzünk, tapasztalunk, a testünk által történik, ahhoz viszonyítva beszélünk róluk és annak alapján kódoljuk. Ezt nevezzük másként antropomorfizációnak. Kövecses Zoltán a metaforikus jelentés „megtestesüléséről” beszél metaforaelméleti könyvében, Magyarai Sára megtestesítéséről (136.). (*Horváth Gizella: Türelőkészlet az esztétikához. Kolozsvár: Egyetemi Műhely Kiadó–Bolyai Társaság, Nagyvárad: Partium Kiadó, 2012, 268 p.; Magyarai Sára: A nyelvi világkép a magyar és a román nyelvben. Nagyvárad: Partium Kiadó–Erdélyi Múzeum Egyesület, 2015, Oradea: Partium; Cluj Napoca: Societatea Muzeului Ardelean, 2015, 164. p.*)

Balázs Géza

nyelvész, ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék; Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad

Hűlt nyomokon

A 90-es évek mintha a liberalizmus évtizede lett volna. A magyar nyilvánosságban és könyvpiacra olyan gondolkodók és történészek, mint John Rawls, David Gray, Isaiah Berlin, Pierre Manent műveinek fordításai, Kis János, Dénes Iván Zoltán vagy Ludassy Mária kontextualizáló művei, az Osiris, a Tanulmány, az Új Mandátum vagy az Atlantisz kiadói politikája révén úgy tűnt, az európai és tengerentúli szabadelvű gondolkodás megismerése a magyar könyvpiac egyik vezérvonalá-

Az elmúlt években változni látszik a trend, a konzervatív gondolkodás egy sor alapműve most sincs lefordítva magyarra, de 2005 óta a magyar tudományos könyv- és folyóiratkiadás az eszmetörténeti hagyomány konzervatív elemeire is látható figyelmet fordít.

Hogy a mozgalom forrásvidéke a *Múltunk* folyóirat 2002-es konzervatívizmus-számánál van-e, a Habsburg Intézet 2005-ös konzervatívizmus-konferenciájánál vagy a 2009-es, Romsics Ignác szerkesztette, magyar jobboldali hagyománnyal foglalkozó kötetnél, azt bajos volna megmondani. (*A magyar*

jobboldali hagyomány, 1900–1948. A kötetnek e sorok szerzője is munkatársa volt.)

A Kossuth Kiadó nem első alkalommal vállalkozott arra, hogy az MTA II. osztályával közösen reflektáljon a közélet történet- és emlékezetpolitikai fejleményeire: *a Történelem és emlékezet* c. kötet – részben ugyanezen szerzőkkel az akkoriban dúló Szabadság téri emlékmű-vitára reagált az akadémiai tudományosság eszközeivel. A mostani kötet pedig az osztályelnök, Hunyady György előszavában is azonosíthatóan a 2015 folyamán Hóman Bálint megítélése körül kialakult polémia hatására született. A tíz előadás (és Romsics Ignác Gyáni Gábor megszólalásához fűzött megjegyzése) nyilván nem adhat teljes eszmetörténeti tablót – hosszan lehetne sorolni azokat az érdekes gondolkodói pályákat, csoportokat, lapokat, amelyek kimaradtak a felsorolásból –, ugyanakkor markáns eszmetörténeti profilok felvillantásával tud segítséget adni ahhoz, hogy érthetővé váljanak a korszak dilemmái és sorsválasztásai. Ezt a feladatát a kötet szépen teljesíti: jóval többet ad, mint kötelező kúrt, félgözzel felvázolt előadásszövegeket. Frank Tibor, Hunyady György, Szabadsfalvi József vagy a kötet bevezető-kontextualizáló tanulmányát jegyző Romsics Ignác nyilván nem először merülnek alá Balogh József, Kornis Gyula, Moór Gyula vagy Bethlen István életművében, mégis láthatóan vállalták azt, hogy frissen és új szemmel tekintsenek a sokszor látott életművekre.

A fogalmi keretek egyneműsége dacára meglehetősen különböző szövegek születtek: Romsics Ignác szikáran és elegánsan foglalta össze a harmincas évek változásait a „koreszmék” szorításában, és fejtette fel a magyar politika jobbratolódásának belső és külső okait. Írásának vége rafinált krocki, a kötet alakjainak csoportképe is egyúttal. Míg Hu-

nyady György portréja szellemes, nagyívű és reflektált esszé Kornis Gyuláról (1967-ben megvédett kandidátusi disszertációjának is ő volt a témája), és hasonló mintát követ Szabadsfalvi József Moór Gyuláról szóló tanulmánya, illetve Frank Tibor áttekintése a *Hungarian Quarterly* köréről és Balogh Józsefről (mindketten már többször publikáltak hőseikről): levéltári/kézirattári hivatkozásokkal, kontextualizálással, a korszak belső viszonyainak, az ellen- és rokonszenvek hálójának felfejtésével, Dénes Iván Zoltán Szekfű-portréja (amelynek bázisát a szerző tavaly megjelent történészi pályaképe adja) már inkább átvezetés abba a tűnődő-esszéisztikus, problémafelvető irányba, amelyet Gyáni Gábor Mályusz-portréja és Szegedy-Maszák Mihály Horváth János irodalomtörténészről írott sorai jeleznek. Míg az előbbi írás a szerzőtől megszokottan gondolatébresztő, sőt provokatív (Mályusz antiszemitizmusának vitatása adja értelmét a kötet furcsa appendixének, amelyben Romsics válaszol a munkáját érő megjegyzésekre), addig Szegedy-Maszák Mihály Horváth János-idézése sokban rezonál a szerző *Élet és Irodalomnak* adott július 15-i interjújára (Károlyi Csaba: „Amit én csináltam, az a megőrzése valaminek” – Beszélgetés Szegedy-Maszák Mihállyal. *Élet és Irodalom*, 2016. július 15. 3–4) és az abban foglalt rezignált megállapításokra – például a magyar irodalomtudomány megkésett trendkövetéséről. Ez az interjú fájdalmas búcsúnak is bizonyult. Jelen sorok írása közben érkezett a hír, hogy Szegedy-Maszák Mihály 2016. július 24-én elhunyt.

Horváth János életművét összegző sorai: „Soha nem alkalmazkodott a változó politikai körülményekhez. Ezt is lehet értékelni” – a jelenkornak szóló fricska gyanánt is olvashatók. Kelemen János írása Benedetto Croce